

AKVIZICE ODBORNÉ LITERATURY V KNIHOVNĚ NÁRODNÍHO MUZEA

Jarmila Kučerová, Knihovna Národního muzea v Praze

Cílem příspěvku je představit akvizici odborné literatury a její specifika ve velké muzejní knihovně – v Knihovně Národního muzea.

Knihovna Národního muzea (KNM) je druhou největší veřejnou vědeckou knihovnou s historickými fondy v ČR – spravuje celkem 3,6 mil. svazků.

V oblasti současné odborné literatury se KNM zaměřuje na obory pěstované v Národním muzeu – jak přírodovědné, tak historické.

Z přírodních věd jsou to tyto obory: mineralogie, petrologie, paleontologie, mykologie, botanika, entomologie, zoologie, antropologie, chemie ve smyslu konzervátorství a preparátorství.

Z historie obory rovněž spjaté se sbírkovými fondy: prehistorie a protohistorie, archeologie, české a světové dějiny, národopis, numismatika, dějiny divadla, dějiny sportu, archivnictví.

Dále pomocné vědy historické, regionální literatura, dějiny věd, dějiny novinářství, knihovnictví, knihověda (rukopisy, staré tisky, knižní kultura), literární věda, muzeologie.

Z hlediska druhů literatury jde zejména o klasické dokumenty: seriály, knihy (monografie, vědecké sborníky, výroční zprávy institucí, soupisy sbírek, katalogy výstav). Ze speciálních dokumentů jsou to separáty, konferenční materiály, mapy.

Fond odborné literatury se vyznačuje velkým podílem zahraniční literatury – často jde o tituly, které má v ČR pouze naše knihovna, takže záznamy do Souborného katalogu ČR jsou zcela ojedinělé.

Odborná literatura se ukládá jednak v základní knihovně, jednak v knihovnách odborných oddělení, které nejsou pouhými příručními knihovnami, ale představují významné knihovny jednotlivých oborů. Veškerá literatura je k dispozici k prezenčnímu studiu v hlavní studovně.

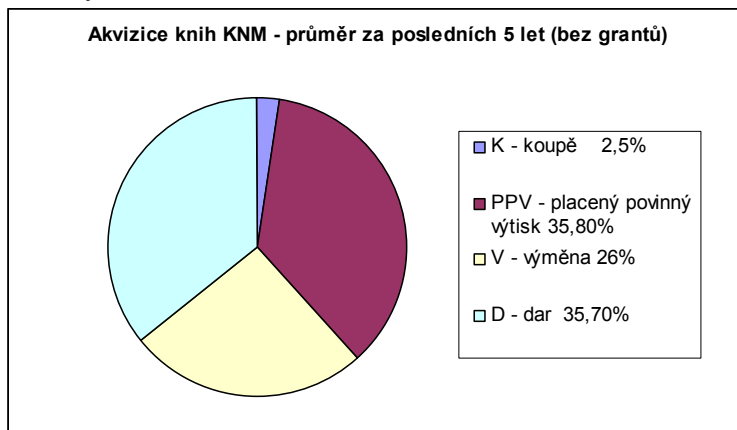
KNM slouží odborné veřejnosti a pracovníkům muzea; dalším poněkud netypickým uživatelem jsou výstavy a trvalé expozice, což vyplývá z povahy instituce. Odborní a vědeckí pracovníci muzea literaturu potřebují při zpracování sbírek, vědecké práci, popularizaci vědy a přípravě zmiňovaných výstav a expozic, přičemž u nich převažuje zájem o úzce specializovanou literaturu a primární informace. Vedle přímých a stálých uživatelů jsou zde samozřejmě též zájemci o kopie článků z odborných periodik a MVS.

Zdroje odborné literatury

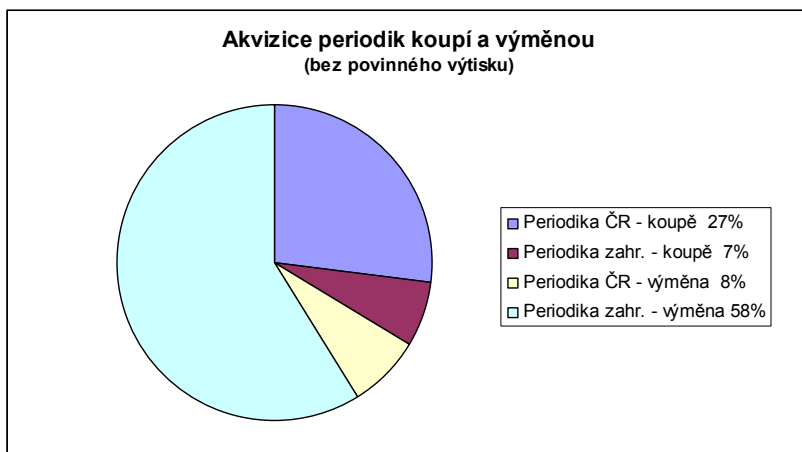
KNM získává odbornou literaturu především výměnou a koupí, dále pak zčásti v rámci akvizice formou povinného výtisku (česká periodika v úplnosti), tzv. placeného povinného výtisku (neperiodická česká literatura včetně beletrie – hrazena z účelové dotace PPV) a v rámci darů. Dalším zdrojem je nákup z jiných zdrojů, nejčastěji z grantových prostředků, příp. rozpočtů oddělení –zde však jde o velmi nepravidelný zdroj s velkými výkyvy v jednotlivých letech. Tento provádějí buď nositelé grantů sami nebo za pomoci KNM, veškerá takto získaná literatura je evidována v katalogu KNM.

Akvizice koupí, výměnou a zčásti i dary je soustředěna v jednom oddělení, což je velkou předností. Akvizitér s rozhodovací pravomocí má možnost zvolit, který způsob je pro vyřízení požadavku vhodnější, v případě obtížně dostupné zahraniční literatury může požádat o pomoc instituce, se kterými má výměnné kontakty. Nezbytností pro akvizitéra je mít přehled ve sledovaných oborech, důkladnou znalost informačních potřeb pracovníků a samozřejmě jazykové vybavení. Kontakt s odbornými pracovníky umožňuje zpětnou vazbu a průběžné upřesňování profilu. Další pracovníci oddělení mají za úkol výkonně akviziční činnosti, prvotní evidence, vstupní zpracování, přidělování signatur, předávání literatury knihovníkům z odborných oddělení aj.

Celkové porovnání zdrojů KNM z hlediska počtu získaných knih dokládá význam výměny publikací a malé možnosti nákupu zahraniční odborné literatury:

Rovněž pro akvizici zahraničních periodik má rozhodující význam výměna publikací:

Koupě

Pro koupě je charakteristický obzvláště pečlivý výběr vyplývající z finančního omezení. Kupovaná periodika, i přes úsporná opatření a postupně snižovaný počet titulů, spotřebují téměř $\frac{3}{4}$ rozpočtu. Nepravidelné posílení tohoto zdroje představují nákupy z grantů.

Nákup slouží především k získávání zahraniční literatury. Každé objednávce předchází vždy důkladné zvážení, stanovení priorit v požadavcích z daného oboru a v kontextu celé instituce.

U knih je nezbytné ověření dostupnosti v ČR, přehledání v katalogu (odborný pracovník často netuší, že knihu již KNM vlastní), dále zjištění, zda lze žádat od některého výměnného partnera, pokud ne, pak následuje koupě.

Nákup zahraničních periodik je až na několik výjimek soustředěn u jednoho dodavatele, nákup knih probíhá u 2–3 firem on-line. Světová internetová knihkupectví slouží hlavně při vyhledávání a ověřování údajů. Každoročně probíhá aktualizace seznamu odebíraných periodik.

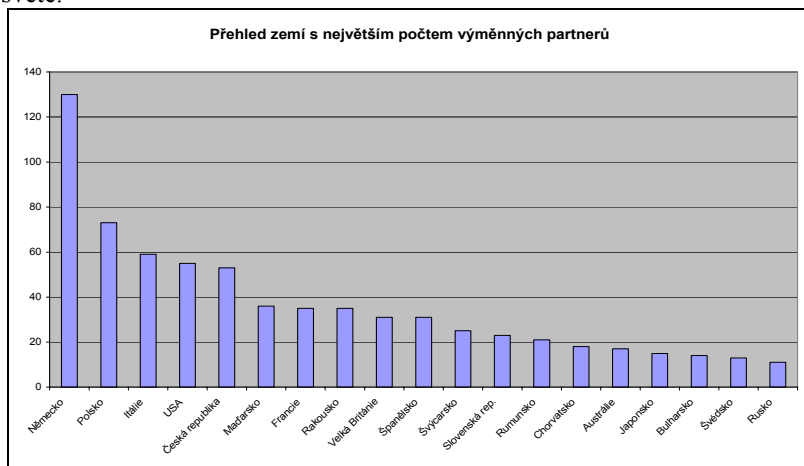
Výměna publikací

Výměna publikací má v Národním muzeu velkou tradici a zůstává nenahraditelným zdrojem zahraniční literatury i dnes. Sloužila vždy nejen k získávání literatury, ale zároveň i k distribuci literatury vydávané muzeem – tedy k prezentaci jeho výsledků.

V Národním muzeu byly výměnné styky se zahraničními institucemi pěstovány již brzy po jeho založení v r. 1818 a zvláště po vzniku muzejního časopisu v r. 1827. Od počátku bylo úkolem výměny doplňování sbírek odborné literatury – zejména přírodovědné a slovanské. K rozvoji výměnných styků přispěl v tomto období především Kašpar Šternberk v oblasti přírodních věd, Josef Dobrovský a Václav Hanka v oblasti slovanské literatury. Vyměňovaly se jednatelské zprávy, muzejní duplikáty, publikace Matice české a Časopis Národního muzea, který tvoří základ výměnného fondu dodnes. Ve 20. stol. přibýly další periodické tituly: Sborník Národního muzea, Numismatické listy, Fontes Archaeologici Pragenses, Muzejní a vlastivědná práce. Dle finančních možností jsou též rozesílány neperiodické publikace: monografie, katalogy sbírek a výstavní katalogy. V menším rozsahu se výměnou publikací kromě KNM zabývá několik dalších oddělení Národního muzea.

I přes určitou pracnost je výměna v naší instituci nezastupitelná – devizové omezení nákupu sice skončilo, ale finanční stále trvá. Neusilujeme o další kvantitativní nárůst, ale o získávání kvalitních přírůstků v souladu s profilem KNM.

Sít výměnných partnerů tvoří v současnosti cca 880 institucí v 64 zemích světa. Pravidelně dostáváme na 1 200 knižních kontinuací a na 500 titulů periodik. Výhodnost výměny pro Národní muzeum dokládá skutečnost, že hodnota získávaných publikací činí zhruba trojnásobek odesílaných publikací; cenné jsou samozřejmě i dobré vztahy s knihovnami muzeí, univerzit, učených společností, akademií věd, včetně národních knihoven po celém světě.

V 90. letech se začal objevovat názor, že výměna je již přežitkem. Souhlasím s tím, že nákup umožňuje získávat publikace velmi cíleně a je vhodnější v institucích, které nemají publikace na výměnu. Je důležité si uvědomit, který typ instituce má k výměně předpoklady. V následující tabulce je porovnání „knihovny muzeí a galerií versus vědecké knihovny“ z několika aspektů:

	Samostatné vědecké knihovny (příp. ústřední knihovny VŠ)	knihovny muzeí a galerií:
publikace	Převážně nemají publikace na výměnu a musejí je kupovat	Mají vlastní publikace vhodné na výměnu, navíc: výměna je vhodný způsob distribuce vzhledem k úzkému zaměření publikací
badatelé	Široké spektrum	Specializace – často velmi úzká
funkce	Aktuální informace, častější obměna fondu	Nejen aktuální informace, také uchování pramenů
názor na výměnu	Často: jde o již překonaný způsob akvizice, nevýhodný	Osvědčený způsob akvizice, výhodný (zejména u hůře dostupné literatury, katalogů výstav, ... – zkušenost nejen naše, ale i našich zahraničních partnerů z Velké Británie, Německa, ...)

Výměna má kromě již zmíněné příležitosti k rozšiřování vlastní literatury ještě řadu dalších výhod: oproti nákupu odpadají starosti s bankovními poplatky, platby zprostředkovatelům, dodávání je plynulé i v případě, že máme „skluz v placení“ – tj. prodlevu v zasílání či vydávání našich publikací (výměnný partner je většinou tolerantní). Svůj význam má nejen mezinárodní výměna, ale i domácí výměna, neboť malé organizace (vědecké společnosti apod.), které vydávají velmi odborné publikace, nejsou často schopné postarat se o prodej svých titulů.

Dary

Dary jsou sice zdrojem převážně nepravidelným, avšak často přispívají k obohacení fondů velmi štedře. Dary organizací i jednotlivců, kteří považují za čest mít své publikace zastoupeny ve fondech Knihovny Národního muzea, svědčí o tom, že Národní muzeum je stále významnou a váženou institucí.

Autoři a nakladatelé posílají především aktuální literaturu, zatímco soukromé osoby poskytují dary spíše starší literatury. Výtisky poskytnuté v rámci smlouvy za reprodukční právo zahrnujeme rovněž do darů.

Vyřazování

S akvizicí bývá spojováno i vyřazování. Pro muzejní knihovny není typické vyřazování neaktuální literatury, ale pečlivý výběr na vstupu.

KNM má konzervační úlohu, i starší odborná literatura je stále žádaná přímo i prostřednictvím MVS – slouží ke studiu dějin vědy. Vyřazuje se proto ve velmi malé míře – publikace poškozené, okrajová literatura z hlediska profilu, duplikáty. Pokud jde o literaturu z knihoven odborných oddělení, vždy se před vyřazením zkoumá, zda je zastoupena v hlavní knihovně. Zásadní je tedy důkladné rozhodování na vstupu – před přijetím do fondu.

Závěr

Akvizice odborné literatury v muzeu, které je zároveň vědeckou institucí, je náročná jak finančně, tak odborně: orientace ve sledovaných oborech, informačních zdrojích, dobrá znalost informačních potřeb odborných pracovníků muzea, jazykové znalosti.

Výhodou a odměnou je zcela adresné poskytování služeb v této oblasti – vedle veřejnosti je zde přímá odezva a zpětná vazba ze strany odborných pracovníků muzea. Diskutuje-li se o tom, zda je akvizice služba, pak zde to platí v plné míře. Knihovník musí umět jednat s odbornými pracovníky, dopátrat se jejich skutečných potřeb. Přitom nezapomínat na kontinuitu při tvorbě fondů.

V Knihovně Národního muzea nadále zůstává nezastupitelným zdrojem odborné literatury mezinárodní výměna publikací.

Literatura:

Kučerová, Jarmila. Akvizice odborné literatury. In : *Knihovna Národního muzea*. – Praha : Národní muzeum Praha, 1999, s. 33-37. ISBN 80-7036-058-5.

Kučerová, Jarmila. Mezinárodní výměna publikací [on-line] : stručný průvodce pro muzejní knihovny. Praha : Národního muzeum, 2005. [cit. 2008-07-24] Dostupný z [www : http://www.nm.cz/old/knm/knm7/Mezivympublik.htm](http://www.nm.cz/old/knm/knm7/Mezivympublik.htm)

Kučerová, Jarmila. Oddělení mezinárodní výměny publikací. In : *Z pokladnice Národního muzea : 1818–1998*. Praha : Národní muzeum, 1998, s. 33. ISBN 80-7036-041-0.